

ONDERZOEKSTER MIRIAM MIJATOVICH-KEESING:

'Veel indrukwekkende verhalen opgedaan'

Dat Engeland eind jaren '30 bijna tien-duizend kindervluchtelingen uit Duitsland opnam is bekend, maar dat ons land hetzelfde deed voor tweeduizend jeugdige oosterburen is nooit onderzocht. Wat was bijvoorbeeld de rol van de Nederlandse regering? En hoe is het afgelopen met de kinderen die bij ons kwamen schuilen? Twee vragen van een lijst waar Miriam Mijatovich-Keesing sinds 2008 onderzoek naar doet. „De resultaten tot nu toe hebben mij blij verrast, maar toch ook geschokt.”

Een groepsfoto van het Noorderhuis.

We gaan terug naar de zomer van 1938. Nederland sluit de grens met onze oosterburen definitief, als antwoord op de vele Duitse vluchtelingen in de laatste vijf jaar. Die enorme stroom wordt veroorzaakt door de machtsvername van de nazi's in 'Die Heimat'. Een paar maanden later gaan de grenzen echter weer open. Het is de Kristallnacht van 9 op 10 november die de Nederlandse bevolking anders doet denken. In die bewuste nacht worden Joden in heel Duitsland aangevallen en hun bezittingen vernield. Synagogen worden in brand gestoken en de brandweer krijgt een verbod om te blussen.

De Joodse vluchtelingenorganisaties in Nederland maken zich vervolgens hard om wel vluchtende kinderen toe te laten. En zo geschiedde. Op 22 november 1938 komt het eerste kindertransport met 25 kinderen aan in Nederland. In eerste instantie worden ze opgevangen in tehuizen en uiteindelijk ondergebracht bij pleeggezinnen. De regering stelt echter wel eisen: de kosten zijn voor de Joodse gemeenschap en bovendien moeten de kinderen zo snel mogelijk doorreizen naar andere landen zoals Engeland en de Verenigde Staten. In totaal komen er zo'n tweeduizend kinderen naar ons land, waarvan een kwart alweer verdwenen is als Nederland zelf twee jaar later capituleert.

Onderzoek

Een van die tweeduizend kindervluchtelingen verbleef bij de grootouders van Miriam Mijatovich-Keesing. Het jongetje 'Uli Herzberg' overleefde de oorlog niet, terwijl haar grootouders in 1942 konden vluchten naar Cuba. In het dagelijks leven is de inwonster van Heemstede pianiste en muziekdocente, maar twee jaar terug kwam opeens de onderzoekster in haar naar boven. „Ik weet dat Uli in het vernietigingskamp Sobibor is omgebracht. Ik had alleen geen idee waarom mijn grootouders hem bijvoorbeeld niet mee hebben genomen naar Cuba. Ik besloot een klein onderzoek te doen, maar ik kreeg al snel steeds meer vragen over de kindervluchtelingen uit Duitsland en Oostenrijk. Dus ben ik op zoek gegaan naar boeken over die periode”, vertelt Keesing.

Op zoek naar meer informatie komt ze na drie maanden bij het NIOD (Nederlands Instituut voor Oorlogsdocumentatie) terecht. „Als je daar binnenstapt is het net alsof je in een enorme bibliotheek staat. Ik was er dan ook van overtuigd dat er veel waardevol materiaal te vinden zou zijn. Dat viel echter bitter tegen.” Slechts enkele memoires van de kinderen en boeken over de tehuizen liggen opgeslagen bij het NIOD. Over het aantal kindervluchtelingen blijkt niets te vinden evenals het feit wat er met ze gebeurd is en waarom.

Het doet Keesing besluiten om zelf op onderzoek uit te gaan. Een onderzoek dat niet gesponsord is

en dus volledig voor eigen rekening wordt genomen. Qua tijd en qua geld. Inmiddels is ze twee jaar bezig en hoopt Keesing eind volgend jaar het onderzoek af te ronden met een boek. „Een naslagwerk zoals ik het zelf had willen lezen toen ik op zoek was naar antwoorden op mijn vragen. Het zou ook zonde zijn om mijn bevindingen niet te delen met de buitenwereld. Ik heb tot nu toe al veel indrukwekkende verhalen opgedaan die heel veel duidelijk maken over die periode.”

Broer

Het onderzoek begint direct dichtbij de eigen afkomst. Toen haar grootouders vertrokken naar Cuba, is het Duitse jongetje ondergebracht bij een echtpaar. „Ik wilde dus mensen spreken die dat echtpaar hebben gekend”, legt Keesing uit. „Zo stuitte ik op iemand, die mij vervolgens vroeg of Uli zelf geen familieleden had. Ik wist dat hij een broer had, maar die kwam uit 1919 en was stukken ouder. De kans dat die de oorlog overleefd had én nu nog in leven zou zijn, achtte ik erg klein. Toch heb ik 's avonds zijn naam eens op internet ingetikt en jawel, daar stond opeens een telefoonnummer van ene Hans R. Herzberg in de Verenigde Staten.”

Desondanks heeft Keesing weinig hoop dat het om de broer van Uli gaat. „Het is ten eerste een heel gangbare naam en ten tweede kan zijn nummer nog wel in het telefoonboek staan terwijl hij al dood is.” Eén belletje later is dat gevoel honderdachtig graden gedraaid. Het blijkt toch echt de broer van het jongetje te zijn en Keesing reist dan ook af naar de Verenigde Staten. „Een heel aardige man die ook erg blij was met twee foto's van Uli uit een nalatenschap van mijn vader. We hebben nog regelmatig contact via e-mail en als ik vragen heb kan ik altijd bij hem terecht. Hij heeft mij zelfs uitgenodigd voor z'n negentigste verjaardag, maar die heb ik overgeslagen. Ik hoop alleen binnenkort weer naar Amerika te gaan om kindervluchtelingen van toen te interviewen, en dan ga ik ook zeker bij Hans langs.”

Brieven

Want in het onderzoek spelen de kindervluchtelingen logischerwijs de hoofdrol. „Niets is waardevoller dan het verhaal van de alleenstaande kinderen die de oorlog hebben overleefd”, benadrukt Keesing. Op bezoek bij het Rode Kruis wordt de onderzoekster blij verrast. Ze heeft nog een lijst met namen van zeshonderd kinderen waarvan ze niet weet wat er met ze gebeurd is. „Eigenlijk ging ik van een doemscenario uit. Ik had verwacht dat een groot deel van de kinderen vermoord zou zijn in vernietigingskampen. Uiteindelijk blijkt het 'slechts' om een beperkt aantal te gaan. Elk slachtoffer is er natuurlijk één teveel, maar als je nagaat dat die kinderen vreemd waren in Nederland

en geen contacten en geld hadden, is het verrassend dat er zoveel overlevenden zijn.”

De meeste kindervluchtelingen van toen, hebben inmiddels een brief ontvangen van Keesing. Ze schrijft ze namelijk allemaal persoonlijk aan. „En in de meeste gevallen zijn de reacties erg positief. De meeste mensen zijn zelfs zo lief en open dat ik een vriendschapsband met ze heb opgebouwd. Inmiddels heb ik er zo'n honderdvijftig gesproken en van tevoren had ik niet eens verwacht dat er nog zoveel zouden leven. Ik probeer ze allemaal te bezoeken, want uit gesprekken komen de meest opmerkelijke verhalen naar voren. De enige mensen waarbij ik reserve aantref, zijn de kindervluchtelingen die nu nog in Nederland wonen. Die zijn snel wantrouwend, wat misschien ook een gevolg is van de oorlog.”

Regering

Minder blij wordt Keesing van de Nederlandse regering in die periode. Tot op heden blijkt deze een discutabele rol te hebben gespeeld bij het

toelaten en opvangen van Duitse en Oostenrijkse kindervluchtelingen. „Natuurlijk waren ze zo gastvrij om de kinderen toe te laten en daarnaast hebben ze een aantal dingen heel goed gedaan, maar door een aantal feiten ben ik toch wel geschokt. Daar geneer ik me als Nederlandse zelfs voor”, vertelt Keesing.

Zo mochten in eerste instantie enkel kinderen komen die familieleden hadden in Nederland. „Deze familieleden moesten hiervoor een aanvraag indienen en die vind je dan ook terug in de archieven. De kinderen mochten vervolgens komen, maar niet bij de eigen familie verblijven. Ze moesten verplicht naar een tehuis, zodat ze zo snel mogelijk doorgestuurd konden worden naar het buitenland. En daarbovenop moest de familie in Nederland wel vijftig gulden per kind per maand betalen, wat in die tijd een enorm bedrag was.”

Even later lijkt de Nederlandse regering toch in te binden en mogen de kinderen ondergebracht worden bij pleeggezinnen. Echter, als familieleden een aanvraag doen als pleegouder, blijkt de regering minder

vredelevend. „De laatste vraag op het formulier was of er een relatie bestond tussen kind en pleegouder”, legt Keesing uit. „Vaak betrof het dus een familielid, waarna er ijskoud een brief terugkwam met een afwijzing. Daar ben ik toch echt van geschrokken. Voor die kinderen was de inval in 1940 een soort 'blessing in disguise'. Natuurlijk was het begin van de oorlog een rampommetje, maar daardoor werd de controle opeens verstoord en konden de kinderen -snoeg vluchten naar hun familieleden in Nederland.”

Noorderhuis

Ook onze eigen regio speelt een rol in het onderzoek van Keesing. Zo stond in de voormalige gemeente Ruinen het Noorderhuis waar zo'n honderd kindervluchtelingen verbleven. „Daar heb ik nog niet zo heel veel specifieke verhalen over gehoord, maar wat wel interessant is, is het feit dat de difterie daar waarschijnlijk uitgebroken is. Die ziekte had een grote impact op de toekomst van de kindervluchtelingen. Zoals heel veel in het leven hing ook het lot in de Tweede

Wereldoorlog van toeval af. Als de kinderen positief werden bevonden, werden ze in quarantaine gezet en verplaatst. Eenmaal genezen kwamen ze meestal op andere locaties terecht en dat heeft voor sommige kinderen toch hun redding betekend. Anders waren ze op dezelfde plek gebleven en waren ze te laat naar het buitenland doorgestuurd of hadden ze geen goede onderduikplek gevonden.”

Inmiddels staat de laptop en een externe harde schijf helemaal vol met documenten van het onderzoek, maar de speurtocht van Keesing gaat verder. Een vervolgonderzoek sluit ze dan ook niet uit, al zal ze wel opgelucht zijn als het boek eind volgend jaar klaar is. „Het kost heel veel vrije tijd en geld, maar ook emotioneel vreet zo'n onderzoek aan je. Bovendien is mijn eigen dochter momenteel bezig met het bespelen van een viool en wil ik haar daar graag in bijstaan. Laat mij maar weer even lekker mezelf zijn, al ben ik wel blij dat ik dit onderzoek ben gestart. Ik heb veel interessante mensen leren kennen en ben zeker een aantal vrienden rijker geworden.”

Miriam Mijatovich-Keesing toont een van haar vele documenten. Foto André Weima